

Sygn. akt III UK 244/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 8 listopada 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Dawid Miąsik (przewodniczący)

SSN Maciej Pacuda (sprawozdawca)

SSN Piotr Prusinowski

w sprawie z odwołania K.P.

od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w [...]

o składki,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 8 listopada 2017 r.,

skarg kasacyjnych odwołującego się od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]
z dnia 6 lipca 2016 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w [...] do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w [...] decyzją z dnia 11 września 2015 r., wydaną na podstawie art. 83 ust. 1 oraz art. 32 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, stwierdził, że K. P. jest

dłużnikiem z tytułu nieopłaconych składek na ubezpieczenia społeczne, ubezpieczenie zdrowotne i Fundusz Pracy oraz że zadłużenie wraz z należnymi odsetkami za zwłokę naliczonymi na dzień wydania decyzji wynosi łącznie 44.272,51 zł, w tym z tytułu: 1) składek na ubezpieczenia społeczne za okres od marca 2009 r. do stycznia 2012 r. w kwocie 18.502,92 zł i odsetek za zwłokę w kwocie 10.360,00 zł, 2) składek na ubezpieczenie zdrowotne za okres od marca 2009 r. do stycznia 2012 r. w kwocie 8.217,47 zł i odsetek za zwłokę w kwocie 4.592,00 zł, 3) składek na Fundusz Pracy za okres od marca 2009 r. do stycznia 2012 r. w kwocie 1.667,12 zł i odsetek za zwłokę w kwocie 933,00 zł.

Sąd Okręgowy Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w [...] wyrokiem z dnia 15 grudnia 2015 r. oddalił odwołanie wniesione przez K.P. od tej decyzji.

Sąd Okręgowy ustalił, że odwołujący się od dnia 15 czerwca 1989 r. prowadził pozarolniczą działalność gospodarczą polegającą na świadczeniu usług budowlanych, która była zarejestrowana w ewidencji działalności gospodarczej prowadzonej przez Wójta Gminy [...] pod nr 16/89. Z tego tytułu został objęty przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych obowiązkowym ubezpieczeniem społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą. W dniu 2 stycznia 2003 r. odwołujący się zgłosił wyrejestrowanie działalności z ubezpieczenia społecznego, z dniem 1 stycznia 2003 r. W dniu 12 lutego 2004 r. złożył natomiast w KRUS wniosek o objęcie go ubezpieczeniem społecznym rolników jako małżonka rolnika; żona odwołującego się W. P. była właścicielem gospodarstwa rolnego o pow. 4,45 ha przeliczeniowego. Podał wówczas, że prowadzi wyłącznie gospodarstwo rolne i że nie prowadzi działalności gospodarczej oraz nie podlega innemu ubezpieczeniu społecznemu. Uwzględniając ten wniosek, KRUS decyzją z dnia 13 lutego 2003 r., nr NKP - 938/4 objęła odwołującego się ubezpieczeniem społecznym rolników w zakresie ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego, macierzyńskiego oraz emerytalno-rentowego od dnia 1 stycznia 2003 r., tj. od daty zaprzestania prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej i rozpoczęcia pracy w gospodarstwie rolnym.

Sąd pierwszej instancji ustalił ponadto, że odwołujący się nie zgłaszał zawieszenia wykonywania działalności gospodarczej do ewidencji tej działalności. Nie zgłaszał też przerw w prowadzeniu działalności w urzędzie skarbowym.

Działalność gospodarcza prowadzona przez odwołującego się została wykreślona z ewidencji działalności gospodarczej dopiero w dniu 31 stycznia 2012 r.

Sąd Okręgowy ustalił również, że odwołujący się nie powiadomił KRUS o prowadzonej po dniu 31 grudnia 2002 r. działalności gospodarczej i o podleganiu z tego tytułu ubezpieczeniu społecznemu. Nie dokonał równocześnie zgłoszenia w ZUS do ubezpieczeń społecznych z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej w okresie od dnia 1 stycznia 2005 r. do dnia 30 stycznia 2012 r. Od marca 2009 r. do stycznia 2012 r. nie opłacał składek na ubezpieczenia społeczne, ubezpieczenie zdrowotne i Fundusz Pracy. Do urzędu skarbowego składał natomiast coroczne deklaracje w związku z prowadzoną działalnością gospodarczą, z których wynikało, że z tego tytułu uzyskiwał przychody w latach 1997-2003, a w latach 2004-2011 wykazywał przychód zerowy.

Prezes KRUS decyzją z dnia 29 grudnia 2011 r. stwierdził ustanie wobec odwołującego się ubezpieczenia społecznego rolników w zakresie ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego, macierzyńskiego oraz emerytalno-rentowego od dnia 1 października 2003 r. Sąd Okręgowy w [...] wyrokiem z dnia 26 czerwca 2012 r., III U 195/12, oddalił, z kolei, odwołanie wniesione od tej decyzji, a Sąd Apelacyjny w [...] wyrokiem z dnia 18 grudnia 2012 r., oddalił apelację od wyroku Sądu pierwszej instancji.

Powołując się na tak ustalony stan faktyczny sprawy oraz na regulacje art. 46 ust. 1 i art. 32 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, Sąd Okręgowy stwierdził, zaskarżona w niniejszym postępowaniu decyzja jest konsekwencją decyzji z dnia 29 grudnia 2011 r., wydanej przez Prezesa KRUS. Skoro zaś odwołujący się nie mógł podlegać ubezpieczeniu społecznemu rolników, gdyż w tym samym okresie miał zarejestrowaną działalność gospodarczą, to należało domniemywać, że taką działalność faktycznie prowadził.

Sąd pierwszej instancji podniósł, że status przedsiębiorcy uzyskuje się z chwilą wpisu do rejestru przedsiębiorców, a w przypadku osób fizycznych także po uzyskaniu wpisu do ewidencji działalności gospodarczej. Utrata tego statusu wiąże się, z kolei, z wykreśleniem tej działalności z ewidencji. Jeśli zatem odwołujący się po 2002 r. nadal figurował w ewidencji działalności gospodarczej oraz składał

deklaracje podatkowe, to powinien być traktowany jako osoba faktycznie prowadząca taką działalność.

Sąd Apelacyjny - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w [...] wyrokiem z dnia 6 lipca 2016 r. oddalił apelację wniesioną przez odwołującego się od wyroku Sądu pierwszej instancji.

Sąd Apelacyjny w pełni podzielił zarówno ustalenia faktyczne, jak i ocenę prawną Sądu Okręgowego. Podkreślił też, że osoba fizyczna uzyskuje status prowadzącej działalność gospodarczą po uzyskaniu stosownego wpisu do ewidencji działalności gospodarczej. Z treści wydanego przez ZUS zaświadczenia z dnia 22 stycznia 2003 r., załączonego przez odwołującego się do zgłoszenia w celu ubezpieczenia rolniczego, wynikało natomiast potwierdzenie prowadzenia działalności gospodarczej od dnia 1 czerwca 1989 r. do dnia 31 grudnia 2002 r. Przeprowadzone przez KRUS postępowanie wyjaśniające, podjęte przez ten organ z urzędu po uzyskaniu informacji o kontynuowaniu przez odwołującego się działalności gospodarczej po dniu 31 sierpnia 2003 r. i podleganiu z tego tytułu powszechnemu ubezpieczeniu społecznemu, przy braku zgłoszenia do ewidencji działalności gospodarczej, jak i do urzędu skarbowego zawieszenia tej działalności, „zaskutkowało” z kolei wydaniem przez Prezesa KRUS decyzji wyłączającej odwołującego się z ubezpieczenia rolniczego. Trafność tej decyzji została zaś potwierdzona zarówno przez Sąd Okręgowy w [...], jak i Sąd Apelacyjny w [...].

Sąd drugiej instancji dodał, że z akt sprawy jednoznacznie wynika, że działalność prowadzona przez odwołującego się została wykreślona z ewidencji działalności gospodarczej dopiero w dniu 31 stycznia 2012 r.

Odnosząc się natomiast do zarzutów apelacji, a w szczególności do twierdzeń odwołującego się, że zawiesił prowadzoną działalność gospodarczą oraz że nie miał informacji z ZUS, że tylko wykreślenie tej działalności z ewidencji zwalnia z obowiązku opłacania składek, Sąd Apelacyjny przypomniał, że możliwość zawieszenia wykonywania działalności gospodarczej przez przedsiębiorcę niezatrudniającego pracowników weszła w życie od dnia 20 września 2008 r., a została uregulowana w art. 1 pkt 6 ustawy z 10 lipca 2008 r. o zmianie ustawy o swobodzie działalności gospodarczej oraz zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 141, poz. 888). Powołany przepis do ustawy o swobodzie działalności

gospodarczej wprowadził art. 14a, który w ust. 1 stanowi, że przedsiębiorca niezatrudniający pracowników może zawiesić wykonywanie działalności gospodarczej na okres od 1 miesiąca do 24 miesięcy. Dopiero to uregulowanie prawne wprowadziło więc do obrotu prawnego możliwość zawieszenia wykonywania działalności gospodarczej.

Uwzględniając powyższe rozważania, Sąd drugiej instancji uznał, że zaskarżona decyzja określająca wysokość zadłużenia z tytułu nieuiszczonych składek oraz należne odsetki okazała się trafna.

Odwołujący się K. P., reprezentowany w postępowaniu kasacyjnym przez dwóch profesjonalnych pełnomocników, wniósł do Sądu Najwyższego dwie skargi kasacyjne od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 6 lipca 2016 r., w których zaskarżył ten wyrok w całości i zarzucając mu - w pierwszej z wymienionych skarg, naruszenie prawa materialnego, to jest: 1) art. 6 ust. 1 pkt 5, art. 8 ust. 6 pkt 1, art. 46 ust. 1 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz art. 2 ustawy o swobodzie działalności gospodarczej, przez ich niewłaściwe zastosowanie wynikające z błędnego przyjęcia, że odwołujący się w spornym, objętym zaskarżoną decyzją organu rentowego, okresie był osobą prowadzącą pozarolniczą działalność gospodarczą; 2) art. 13 pkt 4 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, przez jego błędną wykładnię wynikającą z przyjęcia, iż przez pojęcie „zaprzestania wykonywania” pozarolniczej działalności gospodarczej, o której mowa w tym przepisie, skutkujące ustaniem obowiązkowego ubezpieczenia społecznego, należy rozumieć formalne wyrejestrowanie działalności z ewidencji, a nie faktyczne zaprzestanie jej wykonywania; 3) art. 14a ust. 1 ustawy o swobodzie działalności gospodarczej, przez jego niewłaściwe zastosowanie, albowiem odwołujący się fakt ustania obowiązkowego ubezpieczenia społecznego z tytułu prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej wywodził z faktycznego zaprzestania prowadzenia tej działalności, a nie z jej zawieszenia w myśl w/w przepisu, a także naruszenie przepisów postępowania, to jest: 1) art. 382 k.p.c., przez wydanie zaskarżonego wyroku z pominięciem materiału dowodowego zebranego w postępowaniu przed Sądem pierwszej instancji, przede wszystkim z zalegających w aktach organu rentowego oraz aktach związkowych o sygn. akt III U .../12 zaświadczeń wystawionych przez Naczelnika Urzędu Skarbowego w

[...], potwierdzających, że odwołujący się w spornym okresie nie prowadził faktycznie pozarolniczej działalności gospodarczej, nie osiągał z tego tytułu żadnych przychodów, jak i nie ponosił kosztów oraz z treści zeznań odwołującego się pozostających w zgodności z treścią tych dokumentów, potwierdzających okoliczność faktycznego zaprzestania prowadzenia przez niego pozarolniczej działalności gospodarczej, jak i przyczyn braku jej formalnego wyrejestrowania z ewidencji; 2) art. 231 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c., przez błędne przyjęcie, iż domniemanie faktyczne wynikające z wpisu do ewidencji działalności gospodarczej, wskazujące na okres, w którym odwołujący się rzekomo prowadził pozarolniczą działalność gospodarczą, nie zostało przez niego obalone w toku postępowania, mimo zalegania w aktach sprawy, aktach organu rentowego jak i w aktach związkowych (sygn. akt III U .../12) dokumentów urzędowych (m.in. zaświadczeń i pism Naczelnika Urzędu Skarbowego w [...]), potwierdzających m.in. nieosiąganie przez odwołującego się w spornym okresie przychodów z działalności, wynikające z faktycznego zaprzestania jej prowadzenia; 3) art. 244 § 1 k.p.c., przez uznanie, iż zalegające w aktach sprawy dokumenty urzędowe - zaświadczenia Naczelnika Urzędu Skarbowego w [...] stanowią dowód nie tego, co zostało w nich urzędowo zaświadczone, tj. nieosiągania przez odwołującego się przychodów z pozarolniczej działalności gospodarczej w spornym okresie (wynikającego z faktycznego zaprzestania jej prowadzenia).

W drugiej skardze kasacyjnej skarżący powołał się natomiast na naruszenie prawa materialnego, to jest: 1) art. 46 ust. 1 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, przez dokonanie subsumcji ustalonego (w sprawie) stanu faktycznego pod dyspozycję tego przepisu, a w konsekwencji ustalenie, że odwołujący się był zobowiązany do opłacania składek na ubezpieczenia społeczne, ubezpieczenie zdrowotne i Fundusz Pracy, mimo wykazanego/udowodnionego faktu, że od 2003 r. faktycznie nie prowadził on działalności gospodarczej; 2) art. 24 ust. 2 w związku z art. 32 ustawy systemowej, przez przedwczesną subsumcję ustalonego stanu faktycznego sprawy, w sytuacji gdy w wyniku istotnych naruszeń przepisów postępowania odwołujący się nie miał możliwości wykazania tej przedwczesności; 3) art. 6 k.c. w związku z art. 227 k.p.c., przez uznanie, że odwołujący się nie sprostował obowiązкови wynikającemu z tego przepisu, przy jednoczesnym

nieuprawnionym ograniczeniu katalogu dowodów mających istotne znaczenie w sprawie tylko do jednego dowodu powołanego przez organ rentowy, a ponadto naruszenie przepisów postępowania, to jest: 1) art. 227 k.p.c., przez nieuprawnione zawężenie katalogu dowodów mających istotne znaczenie w niniejszej sprawie do jednego dowodu powołanego przez organ rentowy w postaci niewykreślenia przez odwołującego się działalności gospodarczej, z jednoczesnym pominięciem powołanych przez niego dowodów; 2) art. 231 k.p.c., przez oparcie rozstrzygnięcia na domniemaniu faktycznym, że skoro odwołujący się w spornym okresie (od marca 2009 r. do stycznia 2012 r.) nie wykreślił działalności gospodarczej w ewidencji tejże (prowadzonej przez Urząd Gminy w [...]ie) oraz nie mógł podlegać ubezpieczeniu społecznemu rolników, bowiem w tym samym okresie miał zarejestrowaną działalność gospodarczą, to należało domniemywać, że taką działalność faktycznie prowadził; 3) art. 233 § 1 k.p.c., przez wydanie zaskarżonego orzeczenia w oparciu o sprzeczne ustalenia w przedmiotowej sprawie, a więc: a) ukierunkowanie postępowania dowodowego w sposób zezwalający na oparcie rozstrzygnięcia/wyroku na jednym dowodzie, tj. braku wykreślenia z ewidencji działalności gospodarczej działalności wpisanej tamże, przy jednoczesnym pominięciu dowodów i wniosków dowodowych - powołanych przez odwołującego się; działającego w sprawie bez profesjonalnego pełnomocnika, b) nieuprawnione, a nawet dowolne pominięcie i niedopuszczenie dowodów, które podważały domniemanie zdefiniowane na stronie 4-tej uzasadnienia wiersze 5, 6, 7 od dołu, względnie niepowołanie z urzędu dalszych dowodów w tym zakresie z urzędu, w sytuacji gdy odwołujący się nie posiadał profesjonalnego pełnomocnika, c) co najmniej przedwczesne uznanie za uzasadniony trybu przymusowego ściągania należności organu rentowego, w sytuacji podważenia przez odwołującego się domniemania zdefiniowanego na stronie 4-tej uzasadnienia wyroku Sądu Apelacyjnego; 4) art. 328 k.p.c., przez niedopuszczenie przez Sąd Apelacyjny dowodów podważających domniemanie faktyczne powołane na stronie 4-tej uzasadnienia zaskarżonego wyroku; 5) art. 386 § 4 k.p.c., przez nieuchylenie wyroku Sądu Okręgowego w [...], mimo nierozpoznania istoty sprawy.

Powołując się na tak sformułowane zarzuty kasacyjne, skarżący wniósł: w pierwszej z opisanych skarg, o uchylenie w całości wyroku Sądu Apelacyjnego w

[...] oraz poprzedzającego go wyroku Sądu Okręgowego w [...] z dnia 15 grudnia 2015 r. i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu w [...] do ponownego rozpoznania, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] oraz przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu w [...] do ponownego rozpoznania, o zasądzenie od Skarbu Państwa na rzecz radcy prawnego M. S. zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu za sporządzenie i wniesienie skargi kasacyjnej, powiększonych o podatek od towarów, oświadczając, że opłata, o której mowa w przepisach rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego z urzędu, nie została zapłacona w całości lub w części, a w drugiej skardze - o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w [...] z pozostawieniem temu Sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego, względnie o zmianę zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] i uwzględnienie apelacji „na koszt organu rentowego”.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Rozpatrywane w niniejszym postępowaniu skargi kasacyjne mają uzasadnione podstawy, choć nie sposób uwzględnić części podniesionych w nich zarzutów.

Odnosząc się w pierwszej kolejności do zarzutów sformułowanych w ramach podstawy naruszenia przepisów postępowania (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.), Sąd Najwyższy stwierdza, że nie mogą być przez niego rozpatrywane zarzuty naruszenia art. 233 § 1 k.p.c. Zauważa bowiem, że treść oraz kompozycja art. 398³ k.p.c. wyraźnie wskazują, że choć generalnie dopuszczalne jest oparcie skargi kasacyjnej na podstawie naruszenia przepisów postępowania, to jednak z wyłączeniem zarzutów dotyczących ustalenia faktów lub oceny dowodów, choćby naruszenie odnośnych przepisów mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy. Inaczej mówiąc, niedopuszczalne jest oparcie skargi kasacyjnej na podstawie, którą wypełniają takie właśnie zarzuty. Przepis art. 398³ § 3 k.p.c. wprowadzie nie wskazuje *expressis verbis* konkretnych przepisów, których naruszenie, w związku z

ustalaniem faktów i przeprowadzaniem oceny dowodów, nie może być przedmiotem zarzutów wypełniających drugą podstawę kasacyjną, nie ulega jednak wątpliwości, że obejmuje on art. 233 k.p.c., albowiem właśnie ten przepis określa kryteria oceny wiarygodności i mocy dowodów (por. m.in. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 19 października 2010 r., II PK 96/10, LEX nr 687025, z dnia 24 listopada 2010 r., I UK 128/10, LEX nr 707405, czy też z dnia 24 listopada 2010 r., I PK 107/10, LEX nr 737366).

Oczywiście wadliwy, a przez to uchylający się spod kontroli kasacyjnej, jest, z kolei, podniesiony w drugiej skardze zarzut naruszenia art. 328 k.p.c. Po pierwsze, niewskazanie w ramach tego zarzutu jednostki redakcyjnej powołanego przepisu uniemożliwia bowiem Sądowi Najwyższemu ocenę jego ewentualnego naruszenia, skoro w myśl art. 398¹³ § 1 k.p.c. Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę kasacyjną w granicach zaskarżenia oraz w granicach podstaw, co oznacza, między innymi, że nie jest uprawniony do samodzielnego dokonywania konkretyzacji zarzutów lub też stawiania hipotez co do tego, którego przepisu dotyczy podstawa skargi. Nie może także zastąpić skarżącego w wyborze podstawy kasacyjnej, jak również w przytoczeniu, zgodnie z art. 398⁴ § 1 pkt 2 k.p.c., przepisów, które mogłyby być naruszone przy wydawaniu zaskarżonego orzeczenia. Po drugie, na podstawie art. 398¹ § 1 k.p.c., skarga kasacyjna przysługuje od prawomocnego orzeczenia sądu drugiej instancji, a zatem może być oparta wyłącznie na podstawie naruszenia prawa materialnego lub procesowego przez sąd odwoławczy. Dlatego powołaniu w skardze przepisu postępowania, który ze swej istoty dotyczy postępowania przed sądem pierwszej instancji powinno towarzyszyć równoczesne powołanie przepisu regulującego postępowanie apelacyjne (art. 391 § 1 k.p.c.). Z tej samej przyczyny nie można również uznać za usprawiedliwione sformułowanych w drugiej z rozpatrywanych skarg zarzutów naruszenia art. 227 k.p.c., art. 231 k.p.c. i art. 244 § 1 k.p.c. (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 2 lutego 2008 r., II PK 260/07, LEX nr 465850 oraz z dnia 29 listopada 2016 r., II PK 242/15, LEX nr 2202494). Ponadto, zgodnie ze stanowiskiem ugruntowanym, zarówno w orzecznictwie sądowym, jak i w piśmiennictwie, o naruszeniu art. 328 k.p.c., pod warunkiem, że chodzi o jego § 2, można mówić jedynie wtedy, gdy uzasadnienie zaskarżonego orzeczenia nie zawiera danych pozwalających na

kontrolę tego rozstrzygnięcia, a nie wtedy, gdy sąd drugiej instancji nie dopuszcza dowodów, które - zdaniem skarżącego - miałyby podważyć przyjęte w sprawie domniemanie faktyczne.

Nie jest także uzasadniony podniesiony w drugiej z omawianych skarg zarzut naruszenia art. 386 § 4 k.p.c. „Nierozpoznanie istoty sprawy” w rozumieniu art. 386 § 4 k.p.c. polega bowiem na poprzestaniu na błędnym przyjęciu przez sąd pierwszej instancji przesłanki niweczącej lub hamującej roszczenie (prekluzja, przedawnienie, potrącenie, brak legitymacji, prawo zatrzymania itp.) albo na zaniechaniu zbadania (w ogóle) materialnej podstawy żądania, niezbadaniu podstawy merytorycznej dochodzonego roszczenia albo całkowitym pominięciu merytorycznych zarzutów pozwanego (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 23 września 1998 r., II CKN 897/97, OSNC 1999 nr 1, poz. 22; z dnia 28 października 1999 r., II CKN 521/98, LEX nr 50700; z dnia 28 listopada 2000 r., IV CKN 175/00, LEX nr 515416; z dnia 8 listopada 2001 r., II UKN 581/00, LEX nr 567859; z dnia 6 grudnia 2001 r., I PKN 714/00, OSNP 2003 nr 22, poz. 544; z dnia 12 lutego 2002 r., I CKN 486/00, OSP 2003 nr 3, poz. 36, z glosą E. Rott-Pietrzyk; z dnia 12 września 2002 r., IV CKN 1298/00, LEX nr 80271; z dnia 2 października 2002 r., I PKN 482/01, LEX nr 577445; 25 listopada 2003 r., II CK 293/02, LEX nr 151622; z dnia 21 października 2005 r., III CK 161/05, LEX nr 178635; z dnia 17 kwietnia 2008 r., II PK 291/07, LEX nr 837059; z dnia 11 sierpnia 2010 r., I CSK 661/09, LEX nr 737251). W sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych nierozpoznanie istoty sprawy (art. 386 § 4 k.p.c.) polega na nierozpoznaniu przez sąd pierwszej instancji sprawy w zakresie objętym decyzją Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 lipca 2007 r., III UK 20/07, OSNP 2008 nr 17-18, poz. 264).

Zdaniem Sądu Najwyższego, Sąd Apelacyjny rozpoznał jednak tak rozumianą istotę sprawy. Jeśli bowiem w decyzji organu rentowego, od której skarżący wniósł odwołanie, inicjując tym samym postępowanie zakończone zaskarżonym wyrokiem, określono obciążające skarżącego zadłużenie z tytułu nieopłaconych składek na ubezpieczenia społeczne, ubezpieczenie zdrowotne i Fundusz Pracy, to treść owej decyzji wyznaczała przedmiot rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym. Sądy obu instancji, nie uwzględniając odwołania

wniesionego od tej decyzji, przesądziły z kolei, w granicach tak określonego przedmiotu rozpoznania, że skarżący prowadził w spornym okresie pozarolniczą działalność gospodarczą, w związku z czym obciążenie go obowiązkiem zapłaty wspomnianych składek było w pełni uzasadnione.

Za uzasadniony Sąd Najwyższy uznaje natomiast zarzut naruszenia art. 382 k.p.c., a w konsekwencji tego również zarzut naruszenia art. 231 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c., z tym że rozumiany w ten sposób, iż o przyjęciu, że działalność gospodarcza jest faktycznie prowadzona, powinno decydować wyłącznie domniemanie faktyczne wynikające z wpisu do ewidencji działalności gospodarczej. Sąd Najwyższy zauważa przy tym, że w myśl art. 382 k.p.c., sąd drugiej instancji orzeka na podstawie materiału zebranego w postępowaniu w pierwszej instancji oraz w postępowaniu apelacyjnym. Materiałem zebrany w rozumieniu tego przepisu są zaś twierdzenia, wnioski i zarzuty stron oraz przeprowadzone dowody. Wymaga też podkreślenia, że art. 382 k.p.c. ma charakter ogólnej dyrektywy określającej istotę postępowania apelacyjnego jako kontynuację merytorycznego rozpoznania sprawy. Może zatem stanowić usprawiedliwioną podstawę skargi kasacyjnej, jeżeli skarżący wykaże, że sąd drugiej instancji bezpodstawnie pominął część zebranego w sprawie materiału dowodowego oraz że uchybienie to mogło mieć wpływ na wynik sprawy (por. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 6 stycznia 1999 r., II CKN 100/98, OSNC 1999 nr 9, poz. 146 i z dnia 7 lipca 1999 r., I CKN 504/99, OSNC 2000 nr 1, poz. 17 oraz wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 22 lutego 2007 r., III CSK 337/06, LEX nr 274217; z dnia 9 czerwca 2005 r., III CK 674/04, LEX nr 180851; z dnia 12 czerwca 2013 r., II CSK 634/12, LEX nr 1363015).

Zdaniem Sądu Najwyższego, z taką właśnie sytuacją mamy do czynienia w okolicznościach niniejszej sprawy. Sąd drugiej instancji, oceniając, że skarżący prowadził w spornym okresie działalność uzasadniającą obciążenie go obowiązkiem składkowym, poprzestał bowiem na stwierdzeniu, że z treści wydanego przez ZUS zaświadczenia z dnia 22 stycznia 2003 r., załączonego przez skarżącego do zgłoszenia w celu objęcia go ubezpieczeniem rolniczym, wynikało potwierdzenie prowadzenia działalności gospodarczej od dnia 1 czerwca 1989 r. do dnia 31 grudnia 2002 r., że Prezes KRUS, po uzyskaniu informacji o kontynuowaniu

przez skarżącego działalności gospodarczej po dniu 31 sierpnia 2003 r. i podleganiu z tego tytułu powszechnemu ubezpieczeniu społecznemu, wyłączył go z ubezpieczenia rolniczego, a trafność tej decyzji została potwierdzona zarówno przez Sąd Okręgowy w [...], jak i Sąd Apelacyjny w [...] oraz że działalność prowadzona przez skarżącego została wykreślona z ewidencji działalności gospodarczej dopiero w dniu 31 stycznia 2012 r. Równocześnie jednak Sąd Apelacyjny pominął tę część ustaleń faktycznych dokonanych przez Sąd pierwszej instancji, z których wynikało, że przesłanką objęcia skarżącego ubezpieczeniem społecznym rolników (jako małżonka rolnika) była jego deklaracja zaprzestania prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej z dniem 31 grudnia 2002 r., czemu towarzyszyło „wyrejestrowanie” tej działalności w ZUS od dnia 1 stycznia 2003 r., a powodem wyłączenia skarżącego z tego ubezpieczenia było wyłącznie ustalenie, że w 2003 r. uzyskał on przychód z działalności gospodarczej. Ponadto, Sąd drugiej instancji nie uwzględnił w swoich rozważaniach treści deklaracji składanych przez skarżącego w urzędzie skarbowym, które wskazywały, że w związku z prowadzoną działalnością gospodarczą uzyskiwał on przychody jedynie w latach 1997-2003, natomiast w latach 2004-2011 nie osiągał już żadnego przychodu oraz nie ponosił z tego tytułu żadnych kosztów. Wreszcie, Sąd Apelacyjny nie odniósł się w jakikolwiek sposób w tych rozważaniach do zeznań złożonych przez skarżącego w toku postępowania pierwszoinstancyjnego, w których stanowczo zaprzeczał on temu, aby działalność gospodarcza po dniu 31 grudnia 2002 r. była przez niego prowadzona, zwłaszcza w spornym okresie, który obejmował przecież jedynie lata 2009-2012, a nie lata wcześniejsze.

Przedstawione wady postępowania apelacyjnego powodują, że rozstrzygnięcie zawarte w zaskarżonym wyroku opiera się w istocie dwóch przesłankach, z których pierwszą stanowi decyzja Prezesa KRUS o wyłączeniu skarżącego z ubezpieczenia społecznego rolników, drugą zaś domniemanie faktyczne wywodzone z samego tylko zgłoszenia przez skarżącego pozarolniczej działalności gospodarczej do ewidencji i niewykreślenia jej z tej ewidencji aż do 2012 r. Podzielając ocenę prawną Sądu pierwszej instancji, Sąd Apelacyjny potwierdził bowiem, że podleganie przez skarżącego ubezpieczeniom społecznym z tytułu prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej i wynikający z tego

obowiązek zapłaty składek były konsekwencją wspomnianej decyzji Prezesa KRUS w połączeniu z niewykreśleniem działalności z ewidencji. Inaczej rzecz ujmując, Sąd drugiej instancji oparł swoje rozstrzygnięcie na założeniu, że jeśli skarżący od dnia 1 stycznia 2003 r. nie podlegał ubezpieczeniu społecznemu rolników, a prowadzona przez niego we wcześniejszym okresie działalność gospodarcza nadal była wpisana do ewidencji, to nadal działalność tę prowadził.

Zdaniem Sądu Najwyższego, założenie to jest jednak błędne, a w każdym razie przedwczesne, ponieważ z decyzji Prezesa KRUS, ustalającej, że skarżący nie podlega ubezpieczeniu społecznemu rolników od dnia 1 stycznia 2003 r., wynika wyłącznie to, że skarżący nie spełniał w tym czasie warunków przewidzianych w ustawie o ubezpieczeniu społecznym rolników, ponieważ w 2003 r. osiągnął przychód z prowadzonej od 1989 r. pozarolniczej działalności gospodarczej, natomiast na pewno nie wynika z niej *a contrario*, że w późniejszym okresie, a zwłaszcza w latach 2009-2012 taką działalność faktycznie prowadził.

Co do wspomnianego domniemania faktycznego, Sąd Najwyższy przypomina z kolei, że w orzecnictwie jest ono rozumiane jako osąd, którego treścią jest uznanie określonego faktu (istotnego dla rozstrzygnięcia danej sprawy) za ustalony, jeżeli wniosek taki można wyprowadzić z zasad logiki i doświadczenia z innych, ustalonych już faktów (por. m.in. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 12 kwietnia 2001 r., II CKN 410/00, LEX nr 1168695; z dnia 3 grudnia 2003 r., I CK 297/03, M. Praw. 2006 nr 3, s. 147; z dnia 28 września 2005 r., I CK 114/05, LEX nr 187000). W ramach takiego wnioskowania sąd ma wprowadzić pełną swobodę, jednakże powinien uwzględniać całokształt okoliczności faktycznych ustalonych w konkretnej sprawie. Nie może więc opierać domniemania, jak uczynił to Sąd Apelacyjny, na ustaleniach pomijających przynajmniej część zebranego w sprawie materiału bez przeprowadzenia jego oceny pod kątem wiarygodności i mocy dowodowej.

Naruszenie przez Sąd drugiej instancji art. 382 k.p.c. w wyżej opisany sposób powoduje, że wspomniane uchybienie ma wpływ na wynik sprawy, gdyż powołane w podstawach zaskarżenia przepisy prawa materialnego zostały zastosowane do niedostatecznie ustalonego stanu faktycznego sprawy. Prawidłowe ustalenie stanu faktycznego sprawy wymaga bowiem uprzedniego uwzględnienia

całego materiału dowodowego i dokonania jego analizy pod kątem przydatności i miarodajności. Ocena prawidłowości wykładni i zastosowania przepisów prawa materialnego jest natomiast możliwa tylko wówczas, gdy pozwalają na nią ustalenia faktyczne Sądu drugiej instancji, stanowiące podstawę wydania zaskarżonego wyroku (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 11 marca 2003 r., V CKN 1825/00, LEX nr 784216 oraz z dnia 27 czerwca 2013 r., III CSK 270/12, LEX nr 1360254). Dlatego też zastosowanie przepisów prawa materialnego do niedostatecznie ustalonego przez Sąd drugiej instancji stanu faktycznego oznacza wadliwą subsumcję tego stanu do zawartych w nich norm prawnych, a brak stosownych ustaleń uzasadnia zarzut kasacyjny naruszenia prawa materialnego przez niewłaściwe jego zastosowanie (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 10 marca 2011 r., II PK 241/10, LEX nr 817524 oraz z dnia 5 września 2012 r., IV CSK 76/12, LEX nr 1229815). Już tylko z tej przyczyny rozpatrywane skargi kasacyjne zasługują zatem na uwzględnienie.

Niezależnie od powyższych rozważań, Sąd Najwyższy podkreśla, że w jego orzecznictwie jednolicie przyjmuje się, że obowiązek podlegania ubezpieczeniom społecznym z tytułu prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej wynika z faktycznego rozpoczęcia tej działalności i jej prowadzenia na podstawie wpisu do ewidencji (rejestru), natomiast kwestie związane z jej formalnym zarejestrowaniem i wyrejestrowaniem mają znaczenie wyłącznie w sferze dowodowej, nie przesądzają natomiast same w sobie o podleganiu obowiązkowi ubezpieczeń społecznych (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 1990 r., III UZP 21/90, OSP 1991 nr 7-8, poz. 172 oraz wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 31 marca 2000 r., II UKN 457/99, OSNAPiUS 2001 nr 18, poz. 564; z dnia 21 czerwca 2001 r., II UKN 428/00, OSNP 2003 nr 6, poz. 158; z dnia 25 listopada 2005 r., I UK 80/05, OSNP 2006 nr 19-20, poz. 309; z dnia 23 marca 2006 r., I UK 220/05, OSNP 2007 nr 5-6, poz. 81; z dnia 16 maja 2006 r., I UK 289/05, OSNP 2007 nr 11-12, poz. 168; z dnia 14 września 2007 r., III UK 35/07, LEX nr 483284; z dnia 18 lutego 2009 r., II UK 207/08, LEX nr 736738; z dnia 19 lutego 2009 r., II UK 186/09, LEX nr 590235; z dnia 12 stycznia 2012 r., I UK 203/11, LEX nr 1162649). Wynika to stąd, że zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 5 i art. 12 ust. 1 w związku z art. 8 ust. 6 pkt 1 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, obowiązkowi ubezpieczenia podlegają osoby

prowadzące działalność na podstawie przepisów o swobodzie działalności gospodarczej. W myśl art. 13 pkt 4 powołanej ustawy, obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu, rentowym, chorobowym i wypadkowemu podlegają zaś osoby prowadzące pozarolniczą działalność od dnia rozpoczęcia wykonywania działalności do dnia zaprzestania wykonywania tej działalności (obecnie - z wyłączeniem okresu, na który wykonywanie działalności zostało zawieszone na podstawie przepisów o swobodzie działalności gospodarczej). Przepis ten nie odsyła więc do okresu, w którym działalność gospodarcza była zaewidencjonowana (zarejestrowana), ale posługuje się pojęciem rozpoczęcia i zaprzestania jej wykonywania. Wpis do ewidencji lub rejestru ma charakter deklaratoryjny, wobec czego stwarza jedynie domniemanie, że działalność gospodarcza była rzeczywiście podjęta i prowadzona w okresie nim objętym, jednakże domniemanie to jest obalalne. Z przepisów ustawy o swobodzie działalności gospodarczej wynika bowiem, że przedsiębiorca może podjąć działalność gospodarczą w dniu złożenia wniosku o wpis do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej albo po uzyskaniu wpisu do rejestru przedsiębiorców w Krajowym Rejestrze Sądowym (art. 14 ust. 1 tej ustawy). Stosownie do art. 2 ustawy o swobodzie działalności gospodarczej, działalność gospodarcza ma zaś być wykonywana w sposób zorganizowany i ciągły, co oznacza, że powinna być ujęta w określone ramy organizacyjne oraz nie może mieć charakteru incydentalnego, od przypadku do przypadku, a tym bardziej jednorazowego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 kwietnia 2017 r., II UK 98/16, LEX nr 2307127). Przez podjęcie działalności gospodarczej w rozumieniu wymienionych przepisów niewątpliwie należy zatem rozumieć legalne rozpoczęcie jej wykonywania (prowadzenia), które jednak w rzeczywistości może, ale nie musi zbiegać się z datą określoną w ewidencji (rejestrze). Wynikające z wpisu domniemanie faktyczne może być z kolei obalone wszelkimi środkami dowodowymi, toteż w dotychczasowym orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że w pewnych sytuacjach, np. w razie choroby, długotrwałej nieobecności w kraju lub zdarzeń losowych, możliwe jest ustalenie zaprzestania (nawet czasowego) wykonywania działalności gospodarczej mimo niewykreślenia jej z ewidencji działalności gospodarczej i - w konsekwencji - uchylenie obowiązku ubezpieczenia (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia

10 grudnia 1997 r., II UKN 392/97, OSNAPiUS 1998 nr 19, poz. 584; z dnia 15 kwietnia 1998 r., II UKN 583/98, OSNAPiUS 1999 nr 7, poz. 247; z dnia 31 marca 2000 r., II UKN 457/99, OSNAPiUS 2001 nr 18, poz. 564; z dnia 3 sierpnia 2000 r., II UKN 659/99, niepublikowany; z dnia 16 maja 2006 r., I UK 289/05, OSNP 2007 nr 11-12, poz. 168 oraz z dnia 25 listopada 2005 r., I UK 80/06, OSNP 2006 nr 19-20, poz. 309). Jest więc oczywiste, że wspomniane domniemanie może być obalone także wówczas, gdy zostanie wykazane, że mimo niewykreślenia działalności gospodarczej z ewidencji (rejestr) doszło do jej faktycznego (definitywnego) zaprzestania.

Odnosząc przedstawione wyżej poglądy do okoliczności niniejszej sprawy, Sąd Najwyższy zauważa wprawdzie, że przedmiotu sporu nie wyznaczała w niej decyzja stwierdzająca podleganie przez skarżącego ubezpieczeniom społecznym, lecz tzw. decyzja „wymiarowa”, ale uznaje też, że odwołujący się od takiej decyzji może przytaczać wszelkie argumenty, aby podważyć jej prawidłowość. Argumentem podważającym trafność wspomnianej decyzji może być więc również poparte odpowiednimi dowodami twierdzenie, że zgłoszona (nadal) w organie ewidencyjnym działalność gospodarcza nie była faktycznie prowadzona. Równocześnie Sąd Najwyższy jest jednak zdania, że rozstrzygnięcie, czy w dotychczas ustalonych w niniejszej sprawie okolicznościach faktycznych domniemanie wynikające z niewykreślenia przez skarżącego owej działalności z ewidencji faktyczne zostało skutecznie obalone, z względu na wytknięte wcześniej uchybienia przepisom postępowania oraz prawa materialnego, nie jest możliwe.

Kierując się przedstawionymi motywami oraz opierając się na treści art. 398¹⁵ § 1 k.p.c., a w odniesieniu do kosztów postępowania kasacyjnego na podstawie art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji swojego wyroku.